

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850

Lauret, L.B.

Citation

Lauret, L. B. (2020, June 17). *Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850*. Uitgeverij Prometheus, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/119361>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/119361>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/119361> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Lauret, L.B.

Title: Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850

Issue Date: 2020-06-17

Verboden macht: de provincies en de Kamerverkiezingen

Minister van Marine Van der Hoop sprak glashelder tegen zijn neef Warin, toen deze hem vertelde in de Tweede Kamer verkozen te zijn. 189
 ‘[E]en volkomen toewijding aan de wil van de regering was de enige houding die ik had aan te nemen,’ schreef Warin in zijn journaal.¹ Hiermee bevestigden Van der Hoop en Warin het beeld dat wij tot nu hebben van de Tweede Kamerverkiezingen in de eerste helft van de negentiende eeuw. De wens van Willem I was sturend en hij gaf de voorkeur aan regeringsgezinde leden.² Tot de invoering van de directe verkiezingen in 1848 was er sprake van een ingewikkeld getrappt kiessysteem, waarbij de elite de schijn van inspraak had. Voorafgaand aan belangrijke vergaderingen maakte de regering in naam van de koning kritische (kandidaat-)Kamerleden duidelijk dat hun post en pensioen gevaar liepen als zij hun stem onafhankelijk opmaakten.³

Achter de coulissen heeft zich daarentegen een strijd afgespeeld die op zijn eigen merites moet worden beoordeeld. In navolging van Thorbecke hebben historici het vroegnegentiende-eeuwse parlement beoordeeld als een volksvertegenwoordiging tegenover de koning. Vanuit het liberale perspectief lijkt de Kamer een machteloze positie te hebben ingenomen. De vroege Kamerverkiezingen bestempelen als onfatsoenlijk gekonkel dat aan de directe verkiezingen voorafging, is een waardeoordeel gekleurd door de latere politieke praktijk.

Het oordeel van historici over de vroege Kamerverkiezingen is eenduidig. Volgens Thorbecke-biograaf Remieg Aerts hadden de verkiezingen voor de Tweede Kamer veel weg van een ballotage voor een sociëteit of herenclub.⁴ Herverkiezing was de regel voor noordelijke

leden van de Tweede Kamer tussen 1814 en 1840. Ook Blok benadrukte het apolitieke karakter in zijn studie over de vroege Kamerverkiezingen. In de noordelijke Provinciale Staten zou overleg over kandidaten hebben plaatsgevonden buiten de vergaderzaal, of soms helemaal niet plaatsgevonden hebben indien de uitslag toch al van tevoren vaststond.⁵ Zuidelijke leden werden minder vaak herkozen dan noordelijke. Meerts concludeerde op basis van de kortere zittingsduur van zuidelijke leden dat in het Zuiden een zwaardere strijd om de zetels gevoerd is. De informanten van Van Maanen en Van Gobbelschroy bevestigden deze indruk.⁶ Desondanks maskeren de vergelijking met een ballotagecommissie en de nadruk op herverviezing de mobilisering van macht in de provincies die de verkiezingen mogelijk maakte.

Dit hoofdstuk gaat over het proces van schikken en plooiën dat de verdeling van de zetels in de Tweede Kamer achter de schermen in gang zette. De eed verplichtte Kamerleden ‘alleen het algemeen belang voor ogen [te] houden, zonder zich daarvan door eenige *provinciale* of andere bijzondere belangen te laten aftrekken’.⁷ Maar konden Kamerleden zonder last en ruggespraak vergaderen in de Staten-Generaal en het algemeen belang dienen in plaats van het lokale of provinciale? Dit is een belangrijke vraag, want het provinciaal particularisme was aan de orde van de dag in de oude Staten-Generaal. Een antwoord op deze vraag biedt ook inzicht in het politieke leven van het restauratietijdvak. Elk jaar vonden in juli Tweede Kamerverkiezingen plaats.⁸ Kon de regering de verkiezingsuitslag aanpassen op de wetgevingsagenda? En bleef een zetel in de Staten-Generaal gewild, zoals voor 1795?⁹

Ik zal laten zien dat tijdens verkiezingen de belangen van Oranje, de provincies en de leden van de Staten-Generaal op het spel stonden. Door de oude Staten-Generaal als vertrekpunt te nemen, kan ik aantonen dat hierdoor ook na 1795 in de provincies macht gemobiliseerd werd en dat vergrootte de macht van het parlement. Onder andere uit vertrouwelijke correspondentie zal blijken dat de machtsverhoudingen tussen de koning, de provincies en de Kamerleden gecompliceerder in elkaar staken dan tot op heden is aangenomen.

Samenstelling Staten-Generaal tot 1795

In de Republiek golden binnen elke provincie andere regels over hoe de afvaardiging naar de Staten-Generaal tot stand kwam.¹⁰ Lokale bestuurders namens de steden, de adel en het platteland kwamen samen in de Provinciale Staten, waar zij een afvaardiging samenstelden. De duur van een aanstelling – destijds een commissie genoemd – varieerde. De Hollandse gedeputeerden vervingen bijvoorbeeld driejaarlijkse toerbeurten, terwijl hun Zeeuwse collega's voor het leven werden benoemd.¹¹

Vanaf 1747 groeide de invloed van de stadhouder op de samenstelling van de lokale besturen en daarmee op de samenstelling van de Staten-Generaal. Een belangrijke rol in dit aspect van het stadhoudersstelsel was weggelegd voor de luitenant-stadhouders. Zij waren de vertrouwelingen van de stadhouder die in de Provinciale Staten en stadhuizen gezicht gaven aan het Oranjabewind.¹² Via zijn luitenant-stadhouders ontving de stadhouder informatie over de begeving van ambten en gunsten en zij behartigden de stadhouderskoers op provinciaal en lokaal niveau. De relatie tussen de regenten en Oranje kenmerkte zich volgens Gabriëls door het 'vergulde knechtschap' van de regenten.¹³

191

De Hollandse steden onttrokken zich in 1752 met succes aan de officiële invloed van de stadhouder op de samenstelling van hun lokale bestuurscolleges. Ook in Friesland had de stadhouder minder invloed dan elders. In de overige provincies dienden de luitenant-stadhouders als tegenwicht tegen de Hollandse dominantie in de Staten-Generaal. De Utrechtse gedeputeerde Van Hardenbroek noteerde in zijn dagboek dat Holland de andere provincies in de Staten-Generaal het liefst 'tot haer echo' wilde maken. In de ogen van Holland dienden de Provinciale Staten hun gedeputeerden 'niet anders als clercken' te beschouwen, aldus Van Hardenbroek.¹⁴

De weerzin tegen Hollandse dominantie in de Staten-Generaal speelde Willem v in de kaart. Hij trok de teugels van patronage steeds strakker aan, bijvoorbeeld in Friesland. Een opdracht die de stadhouder in 1782 aan griffier Fagel gaf, illustreert hoe Willem v te werk

Aerftende om te vermelden de ver-
keerde

Legte van Pomer een vrien hut Gravitaten
 By Missie Nede maeten vreden te pander met Vroesch om en om
 het dier heven te dirigeeen dat in de rade Pomerde een vrien
 vrede Perakie daer op genomen vrede,

4 {
 Gelberant
 Den Burggraf
 De Heer van Balvean
 De Landvoort Nagel
 De Landvoort Schimmelpennigh.

3 {
 Witscht
 de Heer D. Hollanig
 Pastor
 En vrede de Hunt aen de Heer van
 Heiden tot Nene, ten an dan van
 Gebuik te maken by de Heer de
 Heer van

2 {
 Friesland
 de Heer Kertans van Plattenberg
 Bregma

2 {
 Overijssel
 de Heeren Landvoort Hoet
 Landvoort Heiden

2 {
 Stad en Lande
 de Burgmeester de Heer van
 de Heer van Broemsva

13 Coppen.

192

Willem v dirigeerde met dit overzicht zijn vertrouwelingen in de provincies. Bron: Koninklijke Verzamelingen, Den Haag.

ging. Willem v wenste dat tussen de Friese lokale besturen, een Statenlid en een gedeputeerde ter Staten-Generaal, 'eene geheime correspondentie werde aengegaen en dat over de zaken de Regeeringe en het Politieke bestier van Frieslandt concerneerende, als mede de advijsen door de provincie van Frieslandt ter generaliteit uittebrengen met die Heeren gesproken worde'.¹⁵ Willem v streefde naar ver-

trouwensrelaties met regenten op lokaal niveau en probeerde zo de provinciale adviezen in de Staten-Generaal te sturen. In ruil voor de medewerking van de Friese heren, mochten zij de stadhouder adviseren over lokale benoemingen. Tegelijkertijd mochten de Friese heren zich geen illusies maken over dit lijntje tussen hen en de stadhouder. Gewend als Willem v was ‘met open kaerten te spelen en niemand om de tuijn’ te leiden, verklaarde hij dat de correspondentie hem niet verplichtte, ‘om altoos het advijs van die heeren te volgen’.

In Utrecht kon Willem v vertrouwen op zijn luitenant-stadhouder De Pesters. Bij het bewaken van de Oranjekoers in Utrecht hield De Pesters tegelijkertijd de belangen van zijn aanhang in het oog, die bekendstond als de pesteriaanse cabale. Wie een bestuurlijke functie in Utrecht wilde bemachtigen, moest hierbij horen. De Pesters over speelde bijna zijn hand door een familielid naar voren te schuiven voor een aanstelling in de Staten-Generaal. De regenten morden dat de jonge De Pesters een ‘stroeve en lompe jongen’ was die alleen verstand had van vissen en jagen. Het was godgeklaagd en een schande, ‘dat die thans de commissie in H.H. Mogende moeste hebben’.¹⁶

193

Goede connecties met de lokale elite waren essentieel voor wie een zetel in de Staten-Generaal begeerde. Willem v werkte daarom onafgebroken aan zijn banden met de provincies, zodat zij in de Staten-Generaal zijn koers zouden steunen. Een speerpunt van het politieke hervormingsprogramma van de patriotten was de aanstelling van regenten uit de handen te trekken van de stadhouder en dominante families als die van De Pesters.¹⁷ In wat volgt zullen we zien dat de uitruil die hierdoor plaatsvond tussen de Oranjestadhouder, de provincies en families, de verkiezingspraktijk van de gerestaureerde Staten-Generaal mede heeft bepaald.

Restauratie: wettelijk kader & gouverneurs

Vanaf 1814 legde de grondwet de onafhankelijkheid vast van de leden van de Staten-Generaal. De restauratie van de Staten-Generaal mocht geen terugkeer betekenen van de vergadering van afgevaardigden namens de soevereine provincies. Een modern parlement moest meer zijn dan een congres van ambassadeurs namens verschillende partij-

en. Formeel vergaderden en stemden de Tweede Kamerleden daarom zonder last en ruggespraak met de Provinciale Staten die hen verkozen hadden.¹⁸

De Provinciale Staten verkozen de Tweede Kamerleden voor een periode van drie jaar. Jaarlijks trad een derde gedeelte van de leden af, maar zij waren wel direct herkiesbaar.¹⁹ In het Noorden bepaalde het inwonertal de zetelverdeling tussen de provincies. Uit angst voor overheersing door katholieken gold dit principe niet voor het Zuiden. Beide Rijksdelen vaardigden 55 leden af.²⁰ Verkiesbaar waren alle burgers van minimaal dertig jaar oud, woonachtig in de provincie die hen verkoos en die voldoende inkomstenbelasting betaalden. In die tijd konden de opstellers van de grondwet er moeiteloos van uitgaan dat alleen de mannelijke burgers bedoeld werden.²¹ Leden die door dezelfde Provinciale Staten waren verkozen, mochten geen directe familie van elkaar zijn. Deze bepaling waakte tegen 'de intrigues en kabalen van sommige vermogende familiën [...] om zich van alle de plaatsen, aan hunne provincie, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangewezen, meester te maken'. Zonder deze bepaling 'ware dit gevaar wezenlijk en altijd durend', klonk het tijdens een Kamerdebat over de toelaatbaarheid van zwagers in 1820.²²

194

Nieuwgekozen Kamerleden legden een historische eed af. Mannen kregen toegang tot de Staten-Generaal, nadat zij hadden gezworen of verklaard zich te houden aan het anticorruptieplakkaat dat de Staten-Generaal in 1715 hadden aangenomen. Een lid van de Staten-Generaal beloofde plechtig dat zijn benoeming niet voortkwam uit 'verboden giften, gaven en geschenken'.²³ Op aangeven van Elout behield de grondwet van 1815 de tekst van de zuiveringseed, maar verviel de verwijzing naar het plakkaat.²⁴ Ontdaan van hun historische jas klinken, tot op de dag van vandaag, de woorden van de zuiveringseed uit 1715 door in de ambtseed die nieuw verkozen leden van de Staten-Generaal afleggen.

Tegelijkertijd liet de grondwet een cruciale tussenruimte bestaan waarin de traditionele band tussen Kamerleden en hun provincie een rol kon gaan opeisen. Een Kamerlid mocht geen mandaat ontvangen van de Provinciale Staten, maar het stond leden vrij 'collegialiter met de Provinciale Staten in correspondentie' te zijn. De praktijk moest

uitwijzen wat de grenzen van het toelaatbare waren.²⁵ Ook de opzet en werking van het getrapte kiesstelsel werkte de overdracht van oude praktijken in de hand. In elke provincie bestonden de Staten uit de ridderschap, de landeigenaren en de steden, maar de verhouding verschilde per provincie. In het Noorden lag de inrichting zoals die voor 1795 was geweest hieraan ten grondslag. De vereiste minimale aanslag in de vermogensbelasting zorgde ervoor dat deze colleges alleen toegankelijk waren voor de sociale bovenlaag.²⁶ Dit leidde tot een aanzienlijk aandeel van de oude elite in de lokale en provinciale besturen en onder de gekozen en benoemde leden van de Staten-Generaal.²⁷ Hiermee schiep de grondwet de voorwaarden voor de macht die zou uitgaan van de Provinciale Staten bij de Kamerverkiezingen.

195

Met de functie van kiescollege kregen de Provinciale Staten een totaal andere rol dan in de Republiek. Het herstel van de Provinciale Staten mocht niet de indruk wekken dat de Statenvergaderingen soeverein waren. Twee elementen maakten de Staten ondergeschikt aan de koning. Het initiatief om de Staten bijeen te roepen, lag bij de koning en hij benoemde de gouverneurs.²⁸ In naam van Willem I fungeerden de gouverneurs als voorzitters van de Statenvergadering. De gouverneurs moesten de steun en toeverlaat zijn van de koning in de provincies. Hun takenpakket kwam overeen met dat van de napoleontische prefecten die het bestuur na de Inlijving in 1810 hadden overgenomen.

De eerste gouverneurs die Willem I in 1814 aanstelde waren 'inboorlingen der provincie' uit aanzienlijke families van oudsher lokaal aan zijn Huis. Voormalig prefect Verstolk van Soelen behoorde niet tot deze categorie en hij viste achter het net. Hij typeerde de eerste lichte gouverneurs smalend als een relik uit een archaisch tijdperk.²⁹ De gouverneurs hadden als taak kandidaten te selecteren voor bestuursposten op lokaal en provinciaal niveau. Deze bevoegdheid was aan gouverneurs gegeven, omdat zij 'daar door eenige invloed in hunne Provintie' verkregen en behielden. Volgens vicevoorzitter van de Raad van State Mollerus stond het namelijk buiten kijf dat 'het hebben van invloed veel al afhangt van de mogelijkheid om eenig faveur te kunnen bewijzen'.³⁰ Door deze combinatie van het napoleontische takenpakket, de terugkeer van oude families en de

benoemingsbevoegdheden als gunstbewijzen, waren de gouverneurs niet alleen een voortzetting van de prefecten uit de Inlijving, maar ook van de luitenant-stadhouders uit de Republiek.³¹

Wens Willem I: regeringsgezinde Kamerleden

196 De koning benoemde in 1815 de eerste leden van de beide Kamers van de Staten-Generaal. Hij wilde daarmee de toon zetten voor de verkiezingen die vanaf 1817 zouden plaatsvinden in de Provinciale Staten. De regering hechtte belang aan de samenstelling van Kamers, vanwege de wetgevingsagenda. ‘Wanneer men eenige redelijke gissingen wil maken over den loop die zaken van aanbelang in eene talrijke vergadering zullen nemen, dient men allereerst een oog te werpen op de personen waaruit die vergadering is samengesteld’, aldus secretaris van staat Falck in een memorie aan de koning.³² Voor de benoeming van de eerste lichten Kamerleden moest Falck de koning van namenlijsten voorzien. Wat betreft de noordelijke leden kon Falck putten uit de Notabelenvergadering van 1814 en de Staten-Generaal.³³ Falcks zoektocht naar geschikte leden uit de zuidelijke provincies laat de criteria zien waaraan Kamerleden volgens de koning moesten voldoen.³⁴

Het Kamerlidmaatschap was in trek bij de zuidelijke elite. Onder hen bestond de indruk dat Falck ‘op deze keuze nogal invloed’ kon uitoefenen. Wanneer een heer de woning van Falck aan de Rue Royale verliet, gaf dat aanleiding tot de uitspraak ‘daar heeft de Secretaris van Staat weder een gelukkige, weder een lid van de Tweede Kamer gemaakt!’³⁵ De Vlaamse burggraaf Du Bus was een van de heren die Falck een visite brachten en het huis verlieten met een nominatie op zak. Patriciërs of edelen waren er volgens Falck genoeg om aan de koning aan te bevelen. Moeilijker was het ‘lieden [te vinden] die niet alleen in naam het volk vertegenwoordigen’, maar ‘die het volk kennen en van hetzelfde gekend worden’.³⁶

Willem I daarentegen was erop uit leden in de Staten-Generaal te benoemen, van wie hij mocht verwachten dat zij in ruil voor hun benoeming zijn beleid steunden. Falck gebruikte de Notabelenvergadering uit augustus 1815 als lakmoestest. De koning begeerde ‘dat na-

gezien worde welke de houding en stemming geweest is van de personen die voor de beide Kamers gedoodverwd zijn geweest'.³⁷ Van notabelen die deze eerste gelegenheid op openlijke steun aan de koning onbenut lieten, viel in de toekomst weinig goeds te verwachten. Een tegenstem bleef niet zonder consequenties. Het nalopen van de stemopname bood de kans de begunstiging te voorkomen van heren die 'in eene eerste en niet min regtvaardige dan belangrijke zaak niet van zich hebben kunnen verkrijgen om 's Konings intentien te secunderen'.³⁸ De voorstemmers waren in de minderheid geweest en zij buitten deze positie uit. Zij solliciteerden bij Falck 'alsof zij een verkregen regt hadden'.³⁹ Enkele tegenstemmers berustten in hun lot dat een Kamerlidmaatschap aan hen voorbij ging. Het overgrote deel van de tegenstemmers kwam echter met allerlei uitvluchten en verontschuldigungen voor de dag, 'en beloofden, bij wijze van *amende honorable*, alle gedweeheid en medewerking voor de toekomst', in ruil voor een benoeming in de Staten-Generaal.⁴⁰

197

De eerste benoemingsronde door Willem I leverde gemengde resultaten op. Wat betreft de Eerste Kamer bleek de keuze van de koning redelijk duurzaam. Minder succes boekte hij in het benoemen van lang zittende Tweede Kamerleden.⁴¹ Zowel de regering als de Staten waren ontevreden over de zuidelijke Tweede Kamerleden. De eerste lichtung zuidelijken had het regeringsbeleid onvoldoende gesteund. Kamerleden moesten 'knap en conciliant zijn', en overtuigd zijn van de slagingskans beide Rijksdelen te verenigen, vond Falck.⁴² De zuidelijke Staten daarentegen, vervingen juist de Kamerleden die in hun ogen te meegaand waren geweest met de regering.⁴³ Tussen 1817 en 1820 traden in totaal 52 nieuwe zuidelijke leden toe tot de Tweede Kamer. In het Noorden hield de eerste keuze van Willem I wel stand. Na de derde verkiezingsronde waren er nog 39 noordelijke leden over van de 55 die de koning in 1815 had benoemd.⁴⁴

Vanaf 1817 waren de gouverneurs verantwoordelijk voor het dirigeren van de Provinciale Staten tot regeringsgezinde kiescolleges. De Utrechtse en Zuid-Hollandse gouverneurs zijn goede voorbeelden van wat Willem I van hen verwachtte in verkiezingstijd.⁴⁵ De koning verzocht Van der Duyn tot twee keer toe 'heimelijk al zijnen invloed te doen gelden bij de Staten dezer provincie, die getrouw en besten-

dig den grooten Staatsman herkozen, om de herkiezing van zijnen geachten vriend [Van Hogendorp] te beletten'.⁴⁶ De gouverneur weigerde echter de herverkiezing van Van Hogendorp tegen te werken. Ook bij de verkiezing van 1819 werkte Van der Duyn niet voldoende mee met de regering. In dat jaar roerden de Amsterdamse kooplieden zich uit onvrede over de scheve belastingdruk en accijnzen op koffie en suiker.⁴⁷ Volgens de minister van Financiën verschalkte de 'factie der Amsterdamsche kooplieden', de heren in de Hollandse Staten. De minister vond de verkiezingsuitslag 'uiterst ergerlijk' en hij vermoedde dat Van der Duyn wederom de invloed van de koopmannen in de Statenvergadering onvoldoende had tegengewerkt.⁴⁸

198 De Hollandse Staten volgden de wens van de koning dus niet op, zoals zij ook voor 1795 een geduchte tegenspeler waren geweest van de stadhouder.

De Utrechtse Staten voldeden in principe wel aan de wens van de koning. Zij vervingen bijvoorbeeld Van Nes in 1818 na diens kritiek op de begroting, zoals we hebben gezien in het hoofdstuk over de overlegcultuur. Toch was de regering ook hier ontevreden over het optreden van de gouverneur. Van Tuyll had 'de aan hem gegeven wenken' te openlijk als een wens van de koning medegedeeld in de Statenvergadering.⁴⁹ Vanaf de eerste verkiezingen was duidelijk dat de Provinciale Staten zich niet de les wilden laten lezen door de koning.

De gouverneurs beantwoordden niet aan de verwachtingen die er bestonden over deze functie. Willem I ontving tal van klachten over de inheemse gouverneurs in het Noorden, omdat zij zich gedroegen als onderkoningen.⁵⁰ De Zeeuwse gouverneur Van Doorn en zijn Utrechtse ambtsgenoot Van Tuyll bouwden in hun provincies bijvoorbeeld uitgebreide patronagenetwerken op. In tegenstelling tot wat de grondwet had beoogd, beschouwden de gouverneurs hun titel en benoemingsbevoegdheden wel degelijk als het herstel van hun macht in de provincie en gedroegen zich daar ook naar.⁵¹ Connecties in de provincies bepaalden de samenstelling van de lokale en provinciale besturen en uiteindelijk van de Tweede Kamer. Daarmee verzwakten de gouverneurs in hun provincies de monarchale geest en centralisatie van het bestuur waaraan Willem I wilde werken. Vanaf

het begin had de regering moeite de gouverneurs ervan te doordringen dat zij in de eerste plaats de kroon dienden in plaats van de provincie.⁵²

De regering trok een les uit de eerste Kamerverkiezingen over hoe de wens van de koning voor regeringsgezinde Kamerleden in vervulling kon gaan. Mollerus gaf het volgende advies aan de koning. Enerzijds stond vast dat de keuze van de juiste Tweede Kamerleden 'de gang der zaken' bevorderde en bespoedigde. Aan de andere kant mocht 'de naam des Konings' niet gebruikt worden in de Provinciale Staten, 'om daar uit als het ware eenige aanbeveling te kunnen afleiden'. De naam van de koning gaf immers de indruk 'als of het oogmerk was om daar door zekerheid van de stem der benoemden te bekomen'. Dit was zozeer in strijd met het belang van de Provinciale Staten, dat de benoeming van een aanbevolen Kamerlid 'meer tegen, als voor het aannemen van 's konings voorstel zoude kunnen bevorderlijk zijn'.⁵³ Oftewel, de gouverneurs moesten de wenk van de koning behoedzaam uitvoeren, wilde de koning verzekerd zijn van regeringsgezinde Kamerleden.

199

Wens Provinciale Staten: provinciaal belang behartigd

De gewiekste Limburgse gouverneur De Brouckère wist de wens van de regering voor meegaande Kamerleden in dienst te stellen van de provincie. De jachtwet had in de Limburgse Staten kwaad bloed gezet. Als Kamervoorzitter had de Maastrichtenaar Membrède officieus met de minister van Binnenlandse Zaken overlegd om de wet zodanig aan te passen dat deze voor beide Kamers acceptabel was.⁵⁴ De regering wenste de herverkiezing van Membrède en de uitsluiting van Surllet de Chokier. Vier weken voor de verkiezingen meldde de gouverneur dat de kans op herverkiezing van Membrède totaal verkeken leek. Hij had de volksliefde verspeeld en zelfs zijn beste vrienden meenden dat hij hun belangen in de Kamer had verwaarloosd. Surllet de Chokier kon rekenen op 'stellige aanklevers' die een meerderheid binnen handbereik hadden.⁵⁵ In de vier weken die volgden wist De Brouckère, 'door aanhoudende en dringende beden' toch de benodigde stemmen voor Membrède te winnen.⁵⁶ De andere verko-

zen kandidaat was De Borchgrave. Aanvankelijk had De Brouckère geen hoge pet op van de principes van deze man, maar 'na enige tijd gewaggelt te hebben' had De Borchgrave 'zich een ware Koningsvriend getoond'.⁵⁷

De Brouckère schreef de herverkiezing van Membrède volledig toe aan zichzelf. Dat was gebruikelijk onder gouverneurs, zoals uit eerder onderzoek is gebleken. Daarachter school evenwel een strategie.⁵⁸ Hoe moeilijker het leek de wens van de koning te vervullen, des te meer gunstbewijzen vielen er te halen voor de provincie. Nu De Brouckère de Tweede Kamer ternauwernood had verrijkt met twee regeringsgezinde leden, kon hij de hefboom naar de provincie doen overslaan.

200

In ruil voor het vervullen van de wens van de regering probeerde hij enkele provinciale wensen te vervullen. De Limburgse Staten hadden een buitengewone subsidie toegestaan van 7000 gulden tot onderhoud van de wegen. Deze subsidie was echter goedgekeurd in de veronderstelling dat de toelage die de provincie van het Rijk kreeg met nog eens 10.000 gulden zou worden verhoogd. Het toekennen van deze verhoging zou zeker 'eene krachtigen invloed op de gemoederen' hebben en de regeringsgezindheid in de provincie aanzienlijk versterken. De Provinciale Staten hadden daarnaast nog een bede uitstaan bij de koning. Voor het begin van de winter hoopten zij een gedeelte van de Stuwweg, gelegen tussen Tongeren en St. Trond, voltooid te zien. In de afsluitende alinea van zijn brief legde De Brouckère zo nadrukkelijk het verband tussen zijn aandeel in de verkiezingen van Membrède en De Borchgrave, de uitstaande beden en het belang dat de koning had bij een regeringsgezind Limburg, dat het de moeite loont dit uitgebreid te citeren.

Het zou mij des te aangener zijn deze twee gedaane beden te mogen bekomen, en dit zou ter bevordering van de goeden geest in deze Provincie zoo veel te voordeliger zijn, dat ik Uwe Excellentie niet mag ontveinzen, dat ik, zoo om tot de benoeming van den heer Membrède te geraken, als (en wel bijzonderlijk) om den invloed der zoogenaamde Liberale Partij te verijdelen, onophoudelijk aanpre-dikte hoe belangrijk het voor de Provincie is, (ongemindert de pligt

waar aan wij alle, als onderdanen van den besten des Koningen verknogt zijn), de welwillentheyd en goede geest van Zijne Majesteit, die de bron van alle goed is, op deze provincie, door trouw en medewerking in 's Konings inzigten, te betragten uittevoeren.⁵⁹

De werkwijze van gouverneur De Brouckère bevat een deel van het antwoord op de vraag die dit hoofdstuk stelt. De Provinciale Staten konden regeringsgezinde Kamerleden verkiezen om vervolgens onderhands een provinciaal verzoek ingewilligd te krijgen. Dat was een eerste manier waarop Provinciale Staten hun Kamerleden inzetten als provinciale belangenbehartigers. De andere manier volgt uit Membrèdes verlies aan populariteit onder de Limburgse notabelen. Hieruit blijkt namelijk dat de Statenleden in ruil voor hun stem verwachtten, dat een Kamerlid merkbaar rekening hield met hun belangen. Membrède had zich weliswaar aan het principe gehouden dat hij als Kamerlid zonder last of ruggespraak het gehele Nederlandse volk vertegenwoordigde, maar dat leverde hem geen vrienden op in de provincie.

201

De wens van de Provinciale Staten beïnvloedde de Kamerdebatten. In de Kamer leidde het hoorbaar dienen van een provinciaal belang tot spanning tussen de leden. Wetten die de financiën van de provincie raakten, dwongen leden zich te laten horen in de Kamer. Collot d'Escury sprak met Hollandse 'rondborstigheid' dat zijn collega's bij zulke Kamerdebatten doof en blind waren 'voor de stem der overreding'.⁶⁰ Leden spraken slechts om te laten zien dat zij geen 'onverschillig aanschouwer' waren geweest bij de discussie over de verdeling van financiële middelen. Dit leidde tot de praktijk waarin provinciale belangen hoe dan ook als drijfveer werden gezien, zodra Kamerleden over wetten spraken die de portemonnee van de provincies raakten.⁶¹

De leden konden niet zomaar op hun strepen gaan staan, omwille van de provincie. Dat bleek bijvoorbeeld bij de behandeling van de begroting voor 1822 toen er hoge bedragen waren gereserveerd voor de aanleg van wegen in de zuidelijke provincies, waaronder in De Brouckères Limburg. Aan het eind van de beraadslaging verdedigde de minister van Binnenlandse Zaken de evenwichtige spreiding.⁶² De

Zuid-Brabander De Celles en de Henegouwer Duval bestreden de minister: hun provincies kwamen er bekaaid vanaf. Van Hogendorp wilde niets weten van dergelijk provincialisme. “Zou men niet zeggen dat we nog in de tijd leven van de oude Staten-Generaal, waar één ieder voor zijn provincie pleitte!” riep Van Hogendorp uit op een onverdraaglijk belerende toon, aldus het dagboek van Warin.⁶³ Vanuit constitutioneel oogpunt had Van Hogendorp volgens Warin een zuiver punt te pakken, alhoewel hij het volstrekt verkeerd toepaste. Het was Kamerleden toegestaan algemene maatregelen te bestrijden op basis van provinciale of lokale stukken die zij hadden bestudeerd.⁶⁴ Daarnaast was het inroepen van de oude Staten-Generaal misplaatst, omdat De Celles en Duval afkomstig waren uit provincies die nooit in deze vergadering vertegenwoordigd waren geweest. De herinnering aan de oude Staten-Generaal maakte de relatie tussen de Kamerleden en de Provinciale Staten een gevoelig punt in de Kamer.

202

Ook de regering wist dat de relatie tussen Kamerleden en hun kiescolleges een delicaat punt was in de Kamer. Daarom verdween het woord ‘*commettants*’ uit een toespraak die de minister van Binnenlandse Zaken zou houden bij het sluiten van een zitting.⁶⁵ Deze term suggereerde dat de Provinciale Staten de lastgevers waren van de Kamerleden, zoals voor 1795 het geval was geweest. Dat was in strijd met de grondwet en de eed van Kamerleden. Zij reageerden op het woord alsof er zout in een open wond werd gestrooid. De Stassart beweerde bijvoorbeeld in een begrotingsdebat dat zijn tegenstem zou ‘mijn geweten en de wensen van mijn committenten verraden’. Van Hogendorp had de Kamer inmiddels verlaten, maar nu tikte Dotrenge zijn collega uit Namen op de vingers. Na jaren van blinde steun aan de regering kon De Stassart geen geloofwaardig beroep doen op de vertrouwensband met zijn provincie ter verantwoording van zijn stem.⁶⁶

Kort samengevat, de Provinciale Staten konden via de Kamerleden op twee manieren hun wens in vervulling zien gaan. Een gouverneur als De Brouckère kon de verkiezing van een regeringstrouw Kamerlid inzetten als ruilmiddel om onderhands zaken voor de provincie geregeld te krijgen. Daarnaast konden de Provinciale Staten leden afvaardigen die hun belang hoorbaar dienden in de Kamer en

die hun stemgedrag lieten sturen door provinciaal belang. Vooral in dat laatste geval liepen de Staten het risico de wens van de koning te frustreren, want hij wenste Kamerleden die in woord en daad het regeringsbeleid steunden.

De positie van Kamerleden: Warin en Van Nes

De tegengestelde wensen van de regering en de Provinciale Staten beïnvloedden de positie van de Kamerleden. Omdat Kamerleden volgens de grondwet onafhankelijk moesten opereren, is het nuttig na te gaan welke gevolgen deze tegenstrijdige wensen hadden voor leden die inderdaad onafhankelijk optraden. Het lot van Utrechenaar Van Nes en de Amsterdammer Warin dient hier daarom als casus om te zien hoe Kamerleden moesten schipperen tussen de gunst van de koning, de provincie, de familie en hun onafhankelijkheid.

203

Warin gedroeg zich als een onafhankelijk Kamerlid.⁶⁷ Zo verdedigde hij zijn collega's uit Friesland, Overijssel en Gelderland in de Kamer tegen een oud pijnpunt: een collega had hen beledigd door te stellen dat deze provincies hun slavernij van Holland vergeten waren.⁶⁸ Warin hoopte vurig dat zijn onafhankelijke reputatie hem de hand van Hester van Hogendorp zou opleveren. Na een goede spreekbeurt in de Kamer ging hij hoopvol op de thee bij de Van Hogendorps, om te horen hoe Gijsbert Karel over zijn optreden sprak in het bijzijn van zijn dochter Hester. Om kans te maken op de hand van Hester, was Warin op zoek naar een hogere positie bij de rechtbank.⁶⁹ Tijdens een van zijn redevoeringen zag hij een provinciegenoot instemmend fluisteren in het oor van een collega, die ook Kamerheer was van de koning. Warin hoopte dat deze goedkeuring het oor van de koning zou bereiken en de gewenste benoeming opleverde. Het pakte anders uit.

Warins stem tegen een belastingwet en zijn vriendschappelijke banden met de zuidelijke elite vielen verkeerd in de Hollandse Staten. Dit onafhankelijk optreden kostte Warin in juli 1822 zijn zetel.⁷⁰ Warin ervoer zijn zetelverlies als een schok. Onder deze omstandigheden leek een huwelijk met Hester uitgesloten. De reacties van col-

204 lega's liepen uiteen van verdriet tot onverbloemde vreugde. Het overgrote deel van de Kamer meed hem als een zwart schaap.⁷¹ De aanstichter van dit onheil was volgens Warin de Noord-Hollandse gouverneur Van Tets. 'Deze kleine intrigant' had de Hagenaren en Haarlemmers wijsgemaakt dat de Amsterdammers niets van Warin moesten hebben, terwijl hij juist daar onder de koopmannen populariteit genoot. Helaas waren er 'Hollandse Statenleden die niet tot de eerste families behoren, en het zal niet de eerste keer zijn dat de jaloezie van dit soort mensen, hen ertoe had aangezet om een man uit onze familie te verwijderen. Zo heeft meer dan één complot gestalte gekregen.'⁷² De val van Warin wijst op de invloed van oude familievetes bij de verkiezingen en op het feit dat de Hollandse Staten hem als hun afgevaardigde beschouwden.

Niet veel later profiteerde Warin van de interne verdeeldheid in de Hollandse Staten. De kooplieden probeerden hem direct terug in de Kamer te krijgen. Warin hoopte weliswaar zo snel mogelijk terug te keren in de Staten-Generaal, maar dit mocht niet ten koste gaan van een herkiesbare collega.⁷³ Ook voor een onafhankelijk Kamerlid als Warin gold herverkiezing kennelijk als het uitgangspunt. Hij zou het ongepast vinden iemand uit zijn eigen kring van een Kamerzetel te beroven. Korte tijd later bereikte hem in het kuuroord Wiesbaden het bericht van zijn herverkiezing. Warin en Hester trouwden binnen vier jaar.⁷⁴ In de Kamer wachtte hem een warm onthaal van zijn collega's. Slechts bij een drietal Hollandse Kamerleden bespeurde hij enig schaamrood op de kaken. De verdeeldheid van de Hollandse Staten was dus ook terug te vinden binnen de Hollandse afvaardiging in de Kamer.

Het tweede zetelverlies van Van Nes in 1836 stemde zijn onafhankelijke collega's in de Kamer droevig. Een opmerkelijk verschil met zijn verwijdering in 1818 was dat deze keer de Utrechtse Staten zijn verwijdering hadden gewenst en niet de koning.⁷⁵ De Staten straften Van Nes omdat hij de Utrechtse belangen had genegeerd bij een stemming over graansubsidies. Deze intrige in de Staten ervoer Van Nes als een schok, 'temeer omdat ik denzelfen niet verwachtte'.⁷⁶ De Utrechtse gouverneur hield vervolgens de stem van het nieuwe Kamerlid in bedwang. Hij stuurde dit Kamerlid naar Den Haag met de

herinnering, 'dat hij twee zoons heeft die voortgeholpen moeten worden, waarvan de één *uitgevallen ambtenaar is*'.⁷⁷ De opvolger Van Nes was dus allesbehalve onafhankelijk, vanwege het belang van zijn familie.

Van Nes gaf de strijd niet op en hij verhuisde naar Holland. Tot genoegen van Luzac keerde Van Nes voor die provincie terug in de Kamer. Ongeacht de wissel van Provinciale Staten werd de herverkiezing weer tegengewerkt.⁷⁸ Gefrustreerd gaf Van Nes gehoor aan het verzoek zich niet herkiesbaar te stellen.

[I]nmiddels wordt de positie van een Lid der Tweede Kamer wanhopig! [...] Maar al te dikwijls heb ik gemeend hier en daar eigenbelang, grenzeloze eerezucht, of provinciale, bekrompene denkbeelden te ontmoeten, en wanneer de werking van dit een en ander te samen loopt in eene niet ontbindbare Kamer, door Provinciale Staten gekozen, dan worden ook de beste inzichten en pogingen der Regering verlamd, zo het is geheel onmogelijk voor een ieder om iets goeds tot stand te brengen!⁷⁹

205

De frustratie van Van Nes over zijn derde zetelverlies ontlokte aan hem een rake samenvatting van de positie van een Kamerlid in de Restauratie. Van Nes wilde in de Kamer het algemeen belang dienen zoals de grondwet voorschreef, maar de getrapte verkiezingen zorgden ervoor dat provincialisme en eigenbelang de boventoon voerden bij zijn collega's en in de Provinciale Staten.

Uit het zetelverlies van Warin en Van Nes blijkt dat de provincies de Kamerleden als hun afgevaardigden beschouwden. Bovendien beïnvloedden familiebelangen de Kamerverkiezingen en stemuitslagen in de Kamer. Interne verdeeldheid binnen de provincies heeft eraan bijgedragen dat er desondanks geen provinciale blokvorming in de stemuitslagen in de Kamer is waar te nemen. De combinatie van de invloed van de koning, de provincie en de persoonlijke relaties plaatste Kamerleden voor een haast onoplosbaar dilemma bij het opmaken van hun stem: dienden zij de regering, de provincie of hun familie? Onafhankelijk opereren zoals de grondwet aan de Kamerleden voorschreef, was onder deze omstandigheden risicovol. Kamerleden zoals

Warin en Van Nes riskeerden zetelverlies, omdat zij zowel de toorn van de koning als die van hun provinciale achterban riskeerden.⁸⁰

De regering grijpt in: de Orde van de Nederlandse Leeuw en gouverneurswissel

206 De regering zocht naar methodes om haar invloed op de Kamerverkiezingen en -leden te vergroten. Secretaris van staat De Mey van Streefkerk en de koning ontwikkelden bijvoorbeeld een provinciaal georiënteerd decoratiebeleid van de Kamerleden. Openlijk regerings-
trouwe Kamerleden kwamen in aanmerking voor een benoeming in de Orde van de Nederlandse Leeuw. De lintjes dienden om, 'die leden der beide Kamers, welke bijzondere blijken van goede gezindheid aan den dag gelegd hadden, een openlijk bewijs van goedkeuring te geven', aldus Röell, de eerste kanselier van de Orde.⁸¹ De Mey en Röell gebruikten de stemuitslag van de begrotingen als leidraad. De lijsten deelden de Kamerleden in per provincie, zodat in één oogopslag de stemuitslag en provinciale spreiding duidelijk was.⁸²

Het decoratiebeleid mocht de harmonie tussen provinciegenoten en tussen de provincies onderling niet verstoren. Twee Friezen tegelijk decoreren leek De Mey bijvoorbeeld wat veel van het goede.⁸³ Zijn oog was ook gevallen op het Noord-Brabantse Kamerlid Van Meeuwen, nadat hij in de Kamer 'waarnementlijk' het 'voorbeeld heeft gegeven van algeheele toetreding tot' een wet.⁸⁴ Een ouder Kamerlid uit die provincie kwam vanwege leeftijd en functie alleen als eerste voor de Orde in aanmerking. Omdat 'de benoeming van den eenen, zekerlijk aan den anderen eenigszins gevoelig zijn zal', adviseerde De Mey aan de koning om ofwel beide heren te decoreren ofwel geen van beiden. De provinciale herkomst van de Kamerleden gold overduidelijk als richtlijn bij het decoratiebeleid, ook al sneed de grondwet formeel de band tussen Kamerleden en hun kiescollege door.

In de literatuur zijn de lintjes van de Orde van de Nederlandse Leeuw belicht als omkoperij, waar onafhankelijke Kamerleden weinig mee ophadden.⁸⁵ Een aanzienlijk deel van de Kamer bestond echter uit ridders en commandeurs. De Orde was voor de koning een

List der leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en aanneming van den wetslag voor stemming, by gelegenheid van het aannemen of verworpen der hiernamelijk voorgedragte billen, in de zittingen van den 19 en 23 December 1839.

10	Tienjarige begroeting	aangenomen,	61	Voer,	46	kegen.
11	Wettelijke bepalingen in de wetten, in de begroeting afgeven, Verworpen,		52		53	
12	Nationale schuld- en langten van het Amsterdamsche Spitaal, aangenomen,		88		19	
13	Begroeting voor 1839	afw.	54		53	
14	Wet omtrent de aflossing van schuld, getoekend 1839,	afw.	103		4	
15	Wettelijke bepalingen van wetten (f. Wetten, afgeven 1839),	afw.	100		4	
16	Grondwetten (aangenomen voor 1839),	afw.	85		17	

Continuatie van de lijst van de leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal, bij het verlaten van de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Nr.	Namens	Blijfsam van 16 Jan.	afwezig van 16 Jan.	afwezig in 1. Spil.	Blijfsam van 16 Febr.	Schuld van 16 Febr.	afwezig van 16 Febr.-1839	Blijfsam van 16 Febr.-1839	afwezig van 16 Febr.-1839	afwezig van 16 Febr.-1839	afwezig van 16 Febr.-1839	afwezig van 16 Febr.-1839
<u>West-Brabant</u>												
1	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
2	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
3	Van Meerveld	t	t	v	v	v	v	v	v	v	x	
4	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
5	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
6	Van Meerveld	t	t	t	t	t	t	t	t	t		
7	Van Meerveld	t	t	t	t	v	v	v	v	v		
<u>Zuid-Brabant</u>												
8	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
9	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
10	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
11	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
12	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v		
13	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v	x	
14	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v		
15	Van Meerveld	t	t	t	t	v	v	v	v	v		
<u>Limburg</u>												
16	Van Meerveld	t	t	t	t	v	v	v	v	t		
17	Van Meerveld	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	x	
18	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v		
19	Van Meerveld	t	t	v	t	v	v	v	v	v		
<u>Gelderland</u>												
20	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
21	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
22	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
23	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v	x	
24	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v		
25	Van Meerveld	v	v	v	v	v	v	v	v	v		

De stemuitslag van de tienjarige begroting die Röell en De Mey gebruikten voor een benoeming in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Bron: Nationaal Archief, Den Haag.

manier om Kamerleden aan te moedigen om na hun verkiezing het regeringsbeleid te steunen. Door de invloed van de gouverneur, de families en de weerzin tegen koninklijke aanbevelingen tijdens verkiezingen, moest de regering wel inventief optreden om dit voor elkaar te krijgen. De zorgvuldigheid waarmee het aantal Ordedelen in

de Kamer regelmatig is bijgewerkt, duidt erop dat het een effectief instrument van de koning moet zijn geweest.

208 Een ander instrument van de koning was zijn benoemingsbevoegdheid van de plaatselijke besturen en gouverneurs. Een storm die in februari 1825 drie dagen lang de Noordzeekust teisterde, gaf hem de perfecte aanleiding zijn beleid te wijzigen. De overstromingen leidden tot dodelijke slachtoffers, schade aan dijken, huizen en schepen. Dit bracht de nalatigheid van de gouverneurs en plaatselijke besturen aan het licht.⁸⁶ Nieuwe reglementen op het bestuur van de steden en het platteland vergrootten de macht van de koning op het lokale bestuur, zodat hij indirect meer invloed had op de samenstelling van de Provinciale Staten en de Tweede Kamer.⁸⁷ Ook zijn benoemingsbeleid van gouverneurs onderging een aanpassing. Loyale bureaucraten moesten de greep van de regering op de provincies en de Tweede Kamer vergroten. Er volgde een bestuurlijke stoelendans tussen de provincies, waarbij de grens tussen Noord en Zuid moest vervagen.⁸⁸

De gouverneurswissel had gevolgen voor de Kamerverkiezingen. Dat blijkt uit een onderhandeling tussen de nieuwe gouverneur van Friesland Van Zuylen van Nijvelt en secretaris van staat De Mey van Streefkerk in maart 1827. De voormalig gouverneur van Utrecht zocht naar draagvlak in zijn nieuwe bestuurlijke omgeving. Van Zuylen uitte daarom zijn zorg over de slechte staat van de Friese wegen. Hij informeerde bij De Mey naar de beloofde aanleg van een weg tussen Leeuwarden en Zwolle.⁸⁹ De Mey boog deze wens van een gouverneur op onbekend terrein maar al te graag om in een blijk van steun aan de regering. De Mey antwoordde allereerst zakelijk dat hij nog geen berichtgeving hierover had gezien op het Kabinet des Konings. Naar aanleiding van de brief wilde hij de zaak wel aanbevelen bij de verantwoordelijke minister.

In ruil voor zijn medewerking roerde De Mey een kwestie aan die zich onder deze omstandigheden perfect in het voordeel van de regering liet oplossen. Hij gaf de nieuwe gouverneur in bedenking, 'of het in het belang uwer provincie niet dienstig zoude zijn, dat de door het overlijden van den baron van Heemstra bestaande vacature in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, onverwijld wierde ver-

vuld'.⁹⁰ De Mey speelde hier handig in op de overtuiging van de Friese Staten dat zij belang hadden bij een voltallige afvaardiging in de Tweede Kamer. Met het oog op de wetgevingsagenda van de regering was Willem I maar al te graag bereid 'in eene buitengewone bijeenroeping van de Staten der Provincie tot dat einde te bewilligen'.⁹¹ Oftewel, de hefboom die de Kamerverkiezingen vormden tussen de regering en de provincie moest nu in het voordeel van de regering werken.

Van Zuylen wierp in eerste instantie 'eenige bezwaren op tegen het bijeenroepen der Provinciale Staten', omdat hij de strijdende Friese families nog niet de baas was.⁹² Net als voor 1795 had de Friese elite weinig op met stromannen uit Den Haag. De Mey liet zich niet door de gouverneur om de tuin leiden en schreef een strenge brief terug. Het was nogal 'verwonderlijk' dat niet een van de gebroeders Van Haren bijvoorbeeld vermoedde in aanmerking te komen.⁹³ Van Zuylen deed er verstandig aan een van de broers tot Kamerlid te laten verkiezen. De gouverneur gaf geen gehoor aan deze opdracht van De Mey. 'Zijn' kandidaat Rengers trad toe tot de Tweede Kamer.⁹⁴ Ook al schoof Van Zuylen uiteindelijk een eigen kandidaat naar voren, de bedoeling van de gouverneurswissel was glashelder: de gouverneurs waren op de eerste plaats dienaars van de kroon en pas daarna van de provincie.

209

De koning voerde de druk op de Provinciale Staten en de gouverneurs verder op, naarmate de weerzin tegen zijn beleid zich sterker in de provincies concentreerde.⁹⁵ In eerdere hoofdstukken zijn we de petitiegolf tegengekomen in de griffie, op het bureau van Kamer voorzitter Reyphins en in het Adres van Antwoord. De provincies waren de bron van de petitiebeweging. Vanuit de Provinciale Staten mobiliseerde de zuidelijke coalitie van liberalen en katholieken de petitiegolven tegen Willem I.

In reactie op de petitiegolf liet de koning een circulaire rondgaan langs alle gouverneurs om hen te herinneren aan de strikte scheiding van provinciale en landelijke belangen.⁹⁶ De circulaire verbood de Provinciale Staten te petitioneren over onderwerpen die buiten hun bevoegdheden vielen en herinnerde de gouverneurs aan hun taak de Statenvergadering in bedwang te houden.⁹⁷ Voortaan mochten gou-

verneurs alleen mannen voordragen voor lokale bestuursfuncties op voorwaarde dat de kandidaten nooit een petitie hadden ondertekend.⁹⁸ De gezagscrisis van 1828-1829 bevestigde daarmee dat de Provinciale Staten hun status als machtsbolwerken hadden hersteld.

Oppositie en regeringscoterieën: verkiezingen in Holland (1829)

In deze crisisjaren groeide ook in het Noorden de aandacht voor de verkiezingen in de pers. De Provinciale Staten hadden de sleutel in handen om de Kamer te voorzien van leden die het opnamen tegen de autoritaire ministers en koning. Het Haagse opinieblad *De Bijenkorf* spoorde de Provinciale Staten aan de geest van de natie te volgen en Kamerleden te verkiezen die onafhankelijk durfden te stemmen.⁹⁹

Kabinetsreferendaris Groen van Prinsterer groeide in deze periode uit tot een gezaghebbend politiek commentator. Als dienaar van de koning moest hij kritiek op zijn werkgever wel anoniem publiceren. In *Nederlandse Gedachten* nam Groen krachtig stelling tegen de liberaliserende tendens en ontwikkelde hij zich tot het conservatief-constitutioneel geweten.¹⁰⁰ De liberaliserende tendens kreeg in het Noorden ruim baan in *De Bijenkorf* en *De Noordstar*, dat in Amsterdam verscheen. Groen onderhield een intensieve correspondentie met de uit Friesland afkomstige Leidse hoogleraar Van Assen, die ook secretaris was van prins Frederik.¹⁰¹ In aanloop naar de Kamerverkiezingen ontptopten Groen, Van Assen en de liberale advocaten achter de oppositiebladen zich tot coterieën binnen de Hollandse notabelenelite.

Groen had ontzag voor de Staten-Generaal. Een politiek talentvolle man behoorde allereerst thuis in deze vergadering. 'Voor iemand, die onafhankelijk en bekwaam is, weet ik geene carrière, waarin hij aan het vaderland nuttiger zoude kunnen zijn.'¹⁰² Helaas wees de praktijk volgens hem uit, dat in plaats van deugdelijke heren, ongetrouwde mannen met weinig tot geen bezit zich op de voorgrond plaatsten als kandidaten bij de verkiezingen. Nadat Groen als kabinetsreferendaris de Tweede Kamerdebatten van 1828 en 1829 had bijgewoond, zag hij de toekomst van de Staten-Generaal somber in.

Weinig verbetering is hierop te wachten, zoolang de Provinciale Staten zullen voortgaan met erbarmelijke verkiezingen en herkiezingen te doen; zoolang zij die de vervulling der gewigtige taak die de grondwet hun opgedragen heeft, als eene gelegenheid zullen beschouwen om gunstbewijzen te verleenen, of om afstammelingen van voornamelijk geslachten tot hooge waardigheden te verheffen, waartoe meer dan eene voorname afkomst behoort.¹⁰³

Van Assen was het roerend met Groen eens. ‘Lieve Hemel!’ riep Van Assen uit in juni 1829. Hoe kon het zo ver gekomen zijn ‘dat men geene onafhankelijke, brave, betamelijke en bekwame mannen meer vindt, die het zich eene eere rekenen in de hoogste vergadering [...] te zitten?’ De Overijsselse landeigenaar en rentenier IJssel de Schepper zou slechts Kamerlid zijn, ‘omdat de meeste Overijsselschen te lui zijn, wijf en kinderen voor eenige maanden te verlaten, terwijl zij in hun stad pijpjes rooken in de Sociëteit’.¹⁰⁴ Het onthaal ten paleize van de Leidse advocaat Luzac sprak ook boekdelen volgens Van Assen. “*Vous avez un beau nom!*” En waarlijk, zóó iets of iets dergelijks moet erbij, om toegang tot de Kamer te verkrijgen,’ had Van Assen smalend geschreven over de ontmoeting tussen de prinses en Luzac.¹⁰⁵ Van Assen stapte over deze wrevél heen, want ook met Luzac correspondeerde hij uitvoerig. Via hem kreeg hij immers informatie uit eerste hand over de Kamerleden.¹⁰⁶

211

De Hollandse notabelen maakten zich in juni 1829 op voor een felle verkiezingsstrijd, waarbij familiebanden een hoofdrol speelden. Het Dordtse Kamerlid Repelaer beval ‘zijn zoon, dat *lapidum caput*, in plaats van zichzelf’ aan en de Haagse advocaat Van Lelyveld bewoog zowat hemel en aarde om gekozen te worden.¹⁰⁷ Tot grote ontsteltenis van Van Assen en Luzac had het Statenlid Van Lennep positief op de sollicitatie van Van Lelyveld gereageerd. Kennelijk was Van Lennep niet op de hoogte van het incestschandaal dat aan Van Lelyveld kleefde. Als zoon van een Statenlid zat Groen volgens Van Assen dicht bij het vuur om invloed uit te oefenen op de Hollandse keuzes. Van Assen schreef met klem aan Groen om ‘uit naam der goede zaak en ook van Luzac, schrijf uw geëerden vader om Lelyveld te weren’. Lelyveld had inderdaad bij Groens vader gesolliciteerd. Maar de oude

Groen had Lelyveld de minste hoop gegeven en ronduit gezegd de verkiezing van De Jonge wenselijk te vinden.¹⁰⁸ De Jonge 'zoude voorzeker een uitmuntend Lid zijn', vond ook Luzac. Een erfenis gaf De Jonge bovendien de vereiste onafhankelijkheid, want diens 'schoonmoeder is overleden, *'il est donc tres à son aise'*.¹⁰⁹ Naast De Jonge kozen de Hollandse Staten voor Brugmans en Repelaer junior.¹¹⁰

212 Door onvoorziene omstandigheden gingen de verkiezingen in Holland in december 1829 op herhaling.¹¹¹ Vlak voor de herbeoordeling van de tweede tienjarige begroting telde de Hollandse afvaardiging in de Kamer twee leden minder dan de bedoeling was. Cornelis Duvelaer van de Spiegel overleed, de zoon van de laatste Hollandse raadpensionaris. Daarnaast accepteerde de Kamer de verkiezing van Brugmans niet, omdat hij een andere positie had die niet met het Kamerlidmaatschap verenigbaar was. De Tweede Kamer stelde in afwachting van de verkiezingen de begrotingsbehandeling uit.¹¹² Regeringsambtenaren speelden met de gedachte de koning de zitting van de Staten-Generaal vervroegd te laten sluiten. Uit de verantwoording voor deze zet blijkt nogmaals hoeveel macht er op dat moment uitging van de Provinciale Staten en hoeveel greep zij hadden op de Kamerleden. De koning zou simpelweg aan de Provinciale Staten laten weten, 'dat hunne mandatari (want volksvertegenwoordigers zijn de Staten-Generaal niet) niet doen, waartoe zij geroepen zijn'.¹¹³ Uiteindelijk is dit niet doorgegaan en zijn er gewoon verkiezingen georganiseerd.

Er heerste onder de Hollandse elite allesbehalve consensus over wie voor de opengevallen zetels in aanmerking kwamen. Dit zorgde ervoor dat zowel de regering als de lokale coterieën invloed op de uitslag hadden. Deze verkiezingen zijn uitzonderlijk goed te reconstrueren en bieden zicht op welke macht er in de provincie gemobiliseerd kon worden en welke partijen daar allemaal bij betrokken waren.

De regering bereidde de verkiezingen zorgvuldig voor met het selecteren van geschikte kandidaten. Griffier van de Hollandse Staten Copes van Hasselt had feilloos door dat regeringsgezinde Kamerleden cruciaal waren voor de begrotingsbehandeling. '[V]oor dat de begroting bij hoofdelijke stemming beslist wordt, moet men zich van de nieuw intekiezen Candidaten verzekeren', want elke stem tel-

de.¹¹⁴ Copes van Hasselt greep de tussentijdse verkiezingen aan om de Hollandse afvaardiging in de Tweede Kamer in zijn geheel op volle sterkte te brengen. Naast de twee bestaande vacatures probeerde hij de ziekelijke Fontein Verschuur over te halen zijn ontslag als Tweede Kamerlid in te dienen. Fontein behoorde zonder twijfel tot de conservatiefste leden, maar was de laatste tijd door ziekte afwezig bij vergaderingen. ‘Kan Zijne Majesteit hem niet in de Eerste Kamer brengen?’ vroeg Copes aan De Mey.¹¹⁵ Eerste Kamervoorzitter Röell moest eraan te pas komen om Fontein warm te maken voor deze Kamer.¹¹⁶ Ondertussen haalde Justitieminister Van Maanen de conservatieve Rotterdamse rechter Frets over om een verkiezing te aanvaarden. Enigszins huiverig betrad Frets de politieke arena. Hij betreurde dat de Hollandse Statenleden bij de verkiezingen hun stad of politieke opvattingen zwaarder lieten wegen dan het algemeen belang. ‘Onze Hollanders zouden om dit of dat, buiten al hunne stad aangaat, of om dit of dat begrip, waarin zij het teleurgesteld zien, het algemeen belang opofferen of althans in de waagschaal stellen,’ schreef hij aan Van Maanen.¹¹⁷

213

Ook in de Hollandse steden brak onder de notabelen verkiezingskoorts uit en waren de voorbereidingen in volle gang. Rond het Amsterdamse opinieblad *De Noordstar* had zich een ambitieuze coterie gevormd die bij Kamerverkiezingen kandidaten naar voren schoof. De advocaten Sterling en Op den Hooff werden voor de vrijgekomen zetels aanbevolen.¹¹⁸ Groen publiceerde in zijn *Nederlandsche Gedachten* een aanbeveling van *Bijenkorf*-medewerker Schooneveld.¹¹⁹ Van Assen viel over deze aanbeveling van de advocaat die zijn Kamerzetel was kwijtgeraakt. Hij vond Schooneveld maar een ‘oppervlakkig pratertje’ die het ontbrak aan juridische kennis en titels. Nu zelfs zijn herverkiezing in het verschiet lag, voorspelde Van Assen dat een ‘heirleger van advokaatjes, met [Verwey] Mejan voorop, zal gaan solliciteren’ voor een verkiezing tot Kamerlid.¹²⁰ Dit laatste schatte Van Assen goed in.

De Haagse advocaat en bankier Verwey Mejan maakte er eind 1829 werk van om Tweede Kamerlid te worden. Eigenlijk was hij de beoogd opvolger in het bankiershuis van zijn vader en oom.¹²¹ Verwey

Kandidaat en Tweede Kamerlid G.W. Verwey Mejan. Bron: Nationaal Archief, Den Haag.

had echter zijn zinnen gezet op een Kamerzetel. Dolgraag wilde hij naast zijn *amice* Luzac 'zitten in de oude Danszaal van Willem v glorieuzer gedachtenis'.¹²² Het gonsde van de geruchten over Verweys vermeende betrokkenheid bij het Haagse *De Bijenkorf*, maar dat werd stellig ontkend door het Amsterdamse *De Noordstar*.¹²³ Verwey wist in elk geval heel goed naar welk soort Kamerleden de regering op zoek was en bij wie hij de juiste blijk van ambitie in de week moest leggen. In een vertrouwelijk onderhoud met de griffier van de Hollandse Staten Copes van Hasselt had Verwey 'op nieuw zijn eer en woord verpand' en benadrukt dat de begroting in hem een warm verdediger zou vinden.¹²⁴ Kortom, Verwey laveerde tussen de coterieën van *De Bijen-*

korf, *De Noordstar* en de regering op zoek naar een Kamerzetel.

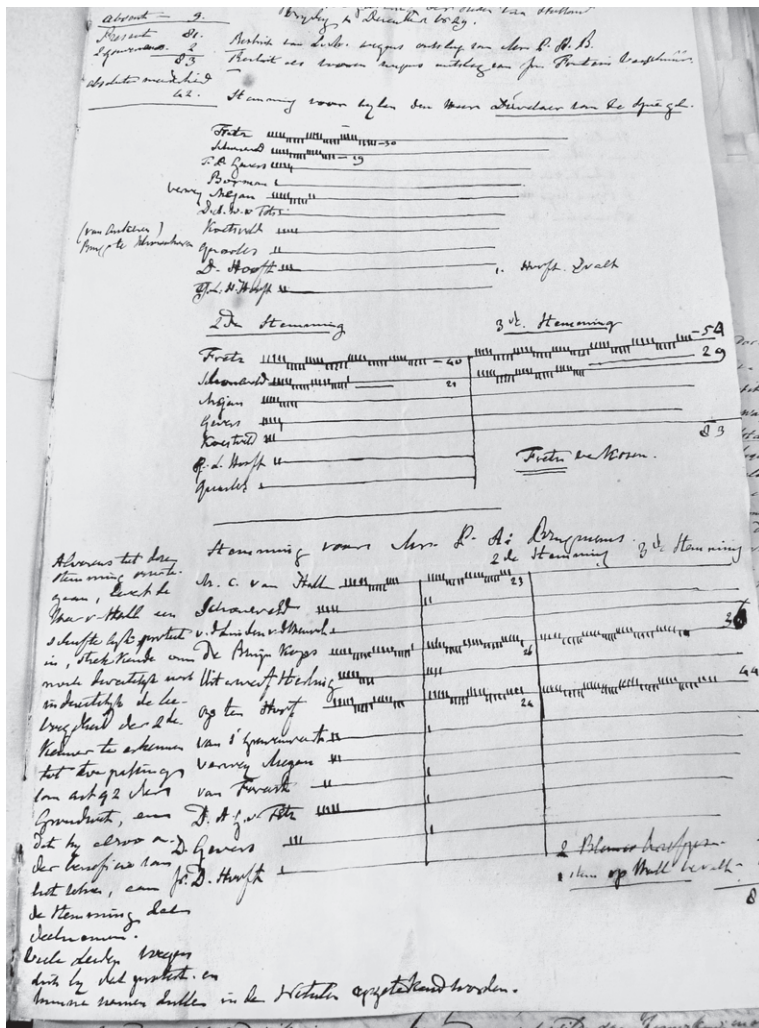
Toen de kandidaten bekend waren, was de stemuitslag aan de beurt voor bewerking. Vanuit de regering werkte secretaris van staat De Mey samen met Copes van Hasselt, Röell en gouverneur Van der Duyn. De Mey voorspelde dat de Amsterdamse stemmers, 'die goed gezind, maar eigenzinnig zijn', de doorslag zouden geven. Of zij de goede vertegenwoordiger kozen, hing deels af van wat Van der Duyn kon bewerkstelligen. Tegelijkertijd boden diens pogingen geen garantie, 'om de schaal ten voordeele van den heer Frets te doen overslaan'.¹²⁵ Voor de zekerheid had De Mey er bij Van der Duyn op aangedrongen de ridderschap bijeen te roepen. Op de Hollandse adel kon de regering tenminste bouwen. Verder schreef De Mey brieven naar raadsleden in Alkmaar en Hoorn 'vertrouwelijk en met klem en aandrang' om op Frets te stemmen. Röell peilde ondertussen de gemoeieren bij zijn Amsterdamse kennissen. De kandidaat van *De Noordstar*, Op den Hooff, was verzekerd van de Amsterdamse Statenleden.¹²⁶

215

Voor een regeringsgezinde stemming in Amsterdam moest Statenlid Van Hall voor de regering worden gewonnen. Van Hall was de vader van een redacteur van *De Noordstar*.¹²⁷ De Mey probeerde Van Hall over te halen een verkiezing te accepteren, maar deze antwoordde niet warm te lopen voor een benoeming als 'afgevaardigde voor dit Gewest'.¹²⁸ De invloed van Van Hall bleef daarmee beperkt tot een stem in de Staten en een stemadvies aan zijn kennissenkring. Copes van Hasselt ging langs bij Van Hall en vernam dat hij bij voorkeur de 'heer Mejan of elk ander kiezen [wilde], waar op het gouvernement *a priori* zal kunnen rekenen'.¹²⁹ Daarnaast wierf Van Hall actief stemmen voor Schooneveld. Naar eigen zeggen haalde de griffier Van Hall over af te zien van Schooneveld en 'de heer Frets zijn stem niet alleen te geven', maar dit stemadvies ook onder zijn kring te verspreiden. Zijne Majesteit kon op Van Hall rekenen, luidde het post scriptum.¹³⁰

Het verdeelde stemmenlandschap overziend, bereidde De Mey van Streefkerk zich voor op het ergste. Wanneer zou blijken, 'dat de zaak niet te redden ware, zou het dan in de gegeven omstandigheden niet

216

De stemuitslag van de verkiezingen die plaatsvonden in Holland in december 1829. Bron: Nationaal Archief, Den Haag.

oneindig beter zijn de heer Verwey Mejan dan de heer Schooneveld te kiezen?' dacht hij hardop in een brief aan Röell.¹³¹ Met beide heren zouden de zogenaamde liberalen – de naam dwingelanden vond hij meer toepasselijk – bevredigd zijn, 'terwijl men op eerstgenoemden kan bouwen'. Dat kon wat betreft Schooneveld ook wel het geval zijn,

‘maar wie geeft er nu *a priori* de verzekering van’. Hiermee verwees De Mey overduidelijk naar het bericht van Copes van Hasselt over het erewoord van Verwey Mejan dat de begroting in hem een warm verdediger zou vinden. Verweys erewoord had echter niet het gewenste effect. De Staten verkozen de kandidaat van *De Noordstar* Op den Hooff en de twee andere zetels gingen naar Frets, die werd gezien als de ‘volkomen creatuur van Van Maanen’, en de Alkmaarse regent Van Foreest.

De verkiezingsuitslag bracht zowel de invloed van de regering als van de coterieën in de Hollandse steden aan het licht. Deze verkiezing heeft laten zien hoeveel *werk* ervoor nodig was om de samenstelling van de Tweede Kamer te beïnvloeden. Noch de regering, noch de coterieën in de verschillende steden konden de verkiezingsuitslag op voorhand vastleggen. Ook in andere provincies waren Kamerverkiezingen zelden vrij ‘van een sluw overlegden invloed’ van partijen die probeerden ‘hare lieden in posten te brengen, waar zij berekenen dat deze haar tot bevordering van hare bedoelingen kunnen dienstbaar zijn’, aldus de voormalig Utrechtse gedeputeerde ter Staten-Generaal Strick van Linschoten in zijn algemene typering van de Kamerverkiezingen.¹³²

217

Terug van weggeweest: de macht van de provincie

Aangemoedigd door de Belgische Opstand die enkele maanden na deze verkiezing uitbrak, groeide de wens voor de hervorming van het kiesstelsel.¹³³ De noordelijke liberale pers en de verkiezingen van liberale Kamerleden deed de hoop groeien dat de Noord-Zuidtegenstelling opgelost kon worden door het moderniseren van de politieke verhoudingen. Een duidelijke wens was de invoering van directe verkiezingen, die de onafhankelijkheid van Kamerleden waarborgden.¹³⁴

De scheiding van de noordelijke en zuidelijke Nederlanden heeft het momentum voor een grondwetswijziging in het Noorden de kop ingedrukt. Maar, zoals Niek van Sas terecht opmerkte, de kans op herziening van de grondwet zorgde er direct na de scheiding voor dat het liberale geluid voor een korte periode helderder kon klinken.¹³⁵ Wat er vanuit liberaal oogpunt scheelde aan het kiesstelsel is om die

reden in heldere bewoordingen opgeschreven in *De Standaard*, de opvolger van *De Bijenkorf*.

De woorden van de Bredase advocaat Tydeman legden uit hoe het kiesstelsel van na 1814 de traditie van provinciale belangenbehartiging in de Staten-Generaal, in licht aangepaste vorm, had overgedragen in het restauratiebestel.

218

Het verschil tusschen de hedendaagsche en vroegere afhankelijkheid van de Leden der Staten-Generaal ligt [...] slechts daarin, dat zij vroeger met bepaalde volmagten tot vastgestelde doeleinden als *gemagtigden* der gewesten optraden, terwijl zij nu den *naam* dragen van *vertegenwoordigers des geheelen volks*, en daarvan het belang boven alles heeten voor te staan, doch niettemin om de drie jaren, even gelijk te voren bij elke zending, de voortduring hunner hoedanigheid van afgevaardigden van het welgevallen afhangt der voorstanders van de gewestelijke belangen. Onder verschillende vormen en temperd bestaat dus ook nu dezelfde afhankelijkheid van een bepaald ligchaam, die te voren bij de behandeling van alle algemeene belangen zoo merkbaar was.¹³⁶

Het kiesstelsel stond toe dat de vergaderpraktijk van de oude Staten-Generaal nog schrikbarend dichtbij leek. Volgens Tydeman stonden de Kamerleden in een onmogelijke spagaat. Hoe konden zij het hele Nederlandse volk vertegenwoordigen als zij om de drie jaar verantwoording moesten afleggen aan mensen die het belang van hun gewest voorstonden? In dit hoofdstuk hebben we gezien dat de kracht van deze traditie de relatie bepaalde tussen de Kamerleden, Provinciale Staten en de koning.

Kamerleden waren volgens hun eed verplicht 'alleen het algemeen belang voor ogen [te] houden, zonder zich daarvan door eenige *provinciale* of andere bijzondere belangen te laten aftrekken'.¹³⁷ De lotgevallen van Van Nes en Warin hebben daarentegen aangetoond dat Kamerleden wel degelijk een oog op de provinciale belangen moesten houden. De Provinciale Staten verkozen de Kamerleden en beschouwden hen als de vertegenwoordigers van hun belang in de Staten-Generaal. Indien een lid de belangen van zijn provincie onvoldoende be-

hartigde in de Tweede Kamer, stond zijn herverkiezing op de tocht. Zelfs tot in 1844 gold het daarom als *'notoriété publique'*, dat 'die heeren afgevaardigden zijn van bijzondere collegiën en geene vertegenwoordigers van het Nederlandsche volk'.¹³⁸

De sterke band tussen de Provinciale Staten en de Kamerleden maakt zichtbaar dat er ook vanuit de provincies tegenwicht is geboden aan de macht van de koning. De kiescolleges frustreerden de pogingen van Willem I om de samenstelling van de Tweede Kamer eenzijdig naar zijn hand te zetten. Kamerleden moesten bij hun stemgedrag rekening houden met de wens van de provincie. Aan de andere kant hebben de gouverneurs de wens van de koning voor gedweë Kamerleden benut om het belang van de provincie te dienen. Dit maakte het Kamerlidmaatschap een betrekking waarmee belangen van de provincie en de koning werden uitgeruild.

219

De Kamerleden fungeerden in die zin als pionnen, al had het lidmaatschap ook voor hen betekenis. Onder de notabelenelite gold het Kamerlidmaatschap als een gerespecteerde betrekking, zoals is gebleken uit de teleurstelling bij Van Nes en Warin over hun zetelverlies en de blijdschap na hun terugkeer. Ook Groen dichtte het Kamerlidmaatschap aanzien toe, mits het ging om onafhankelijke leden. Er is, met andere woorden, in het Noorden strijd geleverd om de zetels, zij het op een manier die een liberaal als Thorbecke hartgrondig afkeurde. Begunstiging bepaalde wie er in de Kamer kwam, en de gunst hing af van koninklijke of provinciale wensen en van de juiste connecties. Dat op deze manier het algemeen belang werd gediend, was voor een buitenstaander als Thorbecke onbestaanbaar. Als we de politiek van gunstelingen echter serieus nemen, blijken drie soorten politiek een rol te hebben gespeeld bij de Kamerverkiezingen: de koning, de provincies en de Kamerleden zelf.

Hoe het uiteindelijk afliep met Verwey Mejan illustreert hier nog een laatste keer de verkiezingspraktijk die de directe verkiezingen ten grave moesten dragen. Hij slaagde er pas na jaren van 'onkiesche' tegenwerking in een zetel te bemachtigen. Het was Van Maanen die Röell in 1830 'den vertrouwelijken wenk' gaf. Een Kamerzetel voor Verwey was *'meer dan bedenkelijk* voor de gemeene zaak', omdat hij 'in dat zelfde spoor loopt' als de schrijvers van 'den beruchten Bijen-

korf.¹³⁹ In 1835 wendde Verwey zich in een brief tot Luzac. Tegenover Luzac presenteerde hij zijn kandidatuur opvallend anders dan tegenover Copes van Hasselt. Luzac wist dat Verwey het vrijwel altijd met hem eens was en dus met hem mee zou stemmen. Inmiddels wist Verwey ook dat een erewoord op stemgedrag niet doorslaggevend was. ‘Wanneer u de goedheid hebben zult, mijne deugden optevezelen en mijne gebreken te verzwijgen (*car ainsi s’écrit l’histoire*), zoo zal ik een uitstekend kandidaat wezen.’¹⁴⁰ Of Verwey Mejan zijn Kamerzetel uiteindelijk aan Luzac te danken had, is niet te achterhalen. De briefwisselingen waarin hij figureerde als kandidaat hebben desalniettemin een waardevolle inkijk gegeven in het werk dat ervoor nodig was om in de Restauratie een Kamerzetel te bemachtigen.

220

Het einde van de provincie?

De Dubbele Kamer van 1840 heeft de eerste stap gezet op weg naar hervorming van het kiesstelsel. Daarvoor moest eerst de macht van de provincies worden teruggedrongen. Niet voor niets slokte de splitsing van Holland het leeuwendeel van de vergadertijd op in de Dubbele Kamer. Vier dagen besteedde zij aan dit wetsontwerp, terwijl de overige twaalf wetsvoorstellen in totaal ook vier dagen kostten.¹⁴¹

De debatten waren de zwanenzang van de veronderstelling dat de Hollandse afvaardiging de Kamer domineerde. Schooneveld wees op de opvallende ijver bij ‘de afgevaardigden der andere provinciën’, om Holland te splitsen. Hun hoop op het beëindigen van een zogenaamd Hollands stemblok was ongegrond. In politieke kwesties waren de Hollanders altijd verdeeld geweest, terwijl ‘ook na de scheiding zullen de leden uit de voorname handelsprovinciën steeds vereenigd, pal blijven staan’.¹⁴² Anemaet deed een emotioneel beroep op traditie. Hij verafschuwde het idee van een politiek gemotiveerde splitsing die een historische gevoelsgemeenschap uiteen scheurde. In ‘ons gewest, sedert onheugelijke tijden tot een geheel vereenigd geweest zijnde, [hadden zich] banden van *gewoonte*, van *belang*, van *gehechtheid* en van *herinnering* gevormd’.¹⁴³ De Hoornse regent Van Akerlaken vermoedde dat zijn ommezwaai van tegenstander naar voorstander uit-

leg vereiste: 'Mijne handelwijze te dezen aanzien wordt met opletendheid gadeslagen.'¹⁴⁴

Dat klopte als een bus. De regering was ingenomen met het optreden van Van Akerlaken. Aan hem waren zij 'zonder twijfel de [splitting van Holland] verschuldigd', luidde het rapport van aanbeveling.¹⁴⁵ Samen met de andere Hollandse Kamerleden die hielpen deze wetwijziging erdoor te krijgen, ontving hij na afloop een benoeming tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Het decoratiebeleid van de Orde erkende hiermee nog altijd de band tussen de Kamerleden en hun provincie.

Volgens Niek van Sas was het kiesstelsel het 'grootste monstrum' van de restauratiegrondwet en het zou dan ook het voornaamste slachtoffer worden van de grondwetsherziening van 1848.¹⁴⁶ De grondwet stelde inderdaad paal en perk aan de bestuurlijke macht van de gouverneurs, die vanaf 1850 door het leven gingen als commissarissen van de koning. Toch gaf de grondwetswijziging wederom een nieuwe invulling aan de band tussen de Kamer en de provincies. De eerste directe verkiezingen van de Tweede Kamer vonden plaats op basis van een districtenstelsel. Daarnaast bleef het actief kiesrecht voorbehouden aan een beperkte groep welgestelde mannelijke burgers, waardoor standspolitiek tot ver in de negentiende eeuw van invloed was op de uitslag. Het aanwenden van persoonlijk gezag en aanzien bleef nog decennialang een geaccepteerde manier om de kiezers te beïnvloeden.¹⁴⁷

